

Jerzy Krawczyk

WYŻSZA SZKOŁA NAUK SPOŁECZNYCH TOWARZYSTWA UNIWERSYTETU ROBOTNICZEGO W KRAKOWIE 1946–1951

Abstract

The work presents a five-year activity of the evening, tree-year College of Social Sciences, established and supported initially by the Workers' University Association, and later also subsidised by the Ministry of Education. The college educated at three faculties: a faculty training social and self-government workers, a faculty for future employees of educational and cultural institutions and librarians, and a faculty of journalism.

Key words: Workers' University Association, College of Social Sciences 1946–1951

Słowa kluczowe: Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego, wieczorowa Wyższa Szkoła Nauk Społecznych 1946–1951

WSTĘP

Krótką, bo zaledwie pięcioletnią, historią Wyższej Szkoły Nauk Społecznych (WSNS) w Krakowie, uczelni nie mającej praw akademickich, założonej z inicjatywy Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (TUR), nie znalazła się do tej pory w kręgu zainteresowania historyków oświaty. Wzmiankę o szkole podaje, w swoim opracowaniu poświęconym TUR po 1944 roku, W. Matuszewska¹, wspomina ją J. Chodakowska², a szerzej traktuje o niej jedynie S. Mauersberg w monogra-

¹ W. Matuszewska, *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego w kształcie powojennym (1944–1948)*, Warszawa 1989, s. 24. Wilhelmina Matuszewska (–1991) wchodziła w skład trójki założycielskiej, która 24 września 1944 r. zwróciła się do CKW PPS o poparcie inicjatywy reaktywowania TUR. W. Matuszewska weszła też w skład pierwszego Zarządu Głównego TUR.

² J. Chodakowska, *Rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce Ludowej w latach 1944–1951*, Wrocław 1981, s. 64.

fii poświęconej powojennej historii TUR³. Ten ostatni wykorzystał materiał archiwalny dotyczący TUR znajdujący się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Niniejszą pracę oparto przede wszystkim na materiałach archiwalnych przechowywanych w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz w niewielkim zakresie — w Archiwum Państwowym w Krakowie.

Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego, założone w 1923 roku, reaktywowało działalność w 1944 roku. W latach 1945–1947 przewodniczącym TUR był poseł dr Henryk Jabłoński, a następnie — do połączenia z Towarzystwem Uniwersytetów Ludowych — dr Włodzimierz Sokorski, ówczesny wiceminister kultury. TUR w 1948 roku liczyło 197 oddziałów, w tym wojewódzkie i powiatowe. Prowadziło dwa teatry zawodowe, 281 placówek oświatowych, w tym 18 szkół pracy społecznej i 68 uniwersytetów powszechnych, prowadziło też rozbudowane poradnictwo samokształceniowe, a w latach 1945–1948 wydawało miesięcznik „Wiedza i Życie”. W grudniu 1948 roku Towarzystwo zostało połączone z Towarzystwem Uniwersytetów Ludowych tworząc Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych i Ludowych.

W Krakowie Zarząd Okręgowy TUR powołany został na zebraniu społecznych działaczy kulturalno-oświatowych już 15 lutego 1945 roku. W skład Zarządu Okręgu weszli od początku przedstawiciele różnych partii politycznych (PPS, PPR, SD) i związków zawodowych. Działalność zarządu od razu nabrała rozmachu. Pierwszym dziełem krakowskiego TUR było uruchomienie 12 maja 1945 roku Uniwersytetu Powszechnego im. A. Mickiewicza z dwumiesięcznym kursem nauki. Wkrótce poczyniono następny krok decydując się na rozpoczęcie działalności Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, której zadaniem miało być kształcenie „technologów społecznych”, czyli organizatorów pracy społeczno-kulturalnej. Do Komitetu Organizacyjnego WSNS powołano m.in. dr Wandę Bobkowską⁴, dyrektorkę Państwowego Pedagogium w Krakowie oraz profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego: Kazimierza Dobrowolskiego⁵, Witolda Krzyżanowskiego⁶, Zygmunta Mysłakowskiego⁷ i Stefana Szumana⁸. 26 września 1945 r. Zarząd Okręgowy TUR w Krakowie zwrócił się pisemnie do Ministra Oświaty z prośbą o zatwierdzenie statutu Wyższej Szkoły Nauk Społecznych⁹. W grudniu 1945 r. Ministerstwo Oświaty — w piśmie podpisanym przez podsekretarza stanu Władysława Bieńkowskiego — zezwoliło na uruchomienie szkoły zgodnie z projektem statutu złożonym w ministerstwie, jak również na tymczasowe — do czasu przedstawienia formalnego wniosku w tej sprawie przez Kuratorium Szkoły — powierzenie

³ S. Mauersberg, *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego w latach 1944–1948*, Wrocław 1991, s. 142–146.

⁴ Wanda Bobkowska (1880–1948), nauczycielka, historyk wychowania, wykładowca w Państwowym Pedagogium w Krakowie (1931–1939 i od 1945) oraz Studium Pedagogicznym UJ (1928–1938 i 1946–1948), docent UJ, dyrektor Państwowego Pedagogium (1945–1946).

⁵ Kazimierz Dobrowolski (1894–1987), historyk kultury, etnograf, socjolog, profesor UJ, kierownik katedry socjologii i etnologii UJ w l. 1935–1964, członek PAU i PAN.

⁶ Witold Krzyżanowski (1897–1972), prawnik, ekonomista, profesor KUL i UJ.

⁷ Zygmunt Karol Mysłakowski (1890–1971), pedagog, od 1927 r. profesor UJ, kierownik katedry pedagogiki; w l. 1950–1956 rektor WSP w Krakowie.

⁸ Stefan Szuman (1889–1972), psycholog, pedagog, filozof, lekarz; kierownik katedry psychologii pedagogicznej UJ, organizator i pierwszy dyrektor w l. 1946–1948 Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie.

⁹ Archiwum UJ, zespół Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, sygn. WSNS 7, pismo do Ministra Oświaty z 26 IX 1945.

obowiązków jej dyrektora prof. Kazimierzowi Dobrowolskiemu¹⁰. Studia w WSNS miały pierwotnie trwać dwa lata, a nacisk miał być położony na zagadnienia związane z polityką społeczną i ekonomiczną oraz statystykę¹¹. Początkowo przewidywano, że funkcjonować będą dwa wydziały: społeczno-gospodarczy i administracyjno-samorządowy¹².

DZIAŁALNOŚĆ

Formalnie otwarcie Szkoły nastąpiło w marcu 1946 roku przy wybitnym udziale — jak podkreślał prof. Kazimierz Dobrowolski, dyrektor szkoły — szczególnie dwóch działaczy Towarzystwa: prof. Włodzimierza Wrony i dr. Stefana Białasa¹³. 21 marca 1946 r. odbyła się pierwsza inauguracja roku akademickiego. Po przemówieniach wiceprezesa Zarządu Wojewódzkiego TUR — dr. Włodzimierza Wrony i ówczesnego prezesa TUR — wiceministra dr. Henryka Jabłońskiego, referat „O zadaniach Wyższej Szkoły Nauk Społecznych” przedstawił prof. Kazimierz Dobrowolski, a prof. Konstanty Grzybowski wygłosił referat inauguracyjny „Gospodarka planowa a zmiany w ustroju politycznym”¹⁴. Pierwszy rok nauki nowo otwartej szkoły, z konieczności skrócony, trwał od 21 marca do 15 lipca i — po sześciotygodniowej przerwie wakacyjnej — od początku września do połowy października 1946 r. W wyniku ogłoszenia w lutym 1946 r. naboru na pierwszy rok studiów zostało przyjętych 644 słuchaczy. Spośród nich część jednak zrezygnowała z powodu niedopełnienia formalności, trudności finansowych oraz przeniesienia się na ziemie zachodnie, tak, że liczba słuchaczy uczęszczających na zajęcia spadła do pięciuset¹⁵. Otwarcie nowej szkoły odnotowało wiele czasopism. Część z nich jeszcze w lutym informowało o wpisach na pierwszy rok. Wydawany w Krakowie tygodnik społeczno-polityczny PPS „Naprzód”, informując o powstaniu nowej szkoły wyższej, odpierał zarzuty braku potrzeby takiej uczelni w Krakowie, na której nikt nie będzie chciał studiować i pisał: „Tymczasem już na trzeci dzień było zapisanych

¹⁰ Archiwum UJ, sygn. WSNS 7, WSNS 125, pismo Ministerstwa Oświaty z 20 XII 1945 do Zarządu Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych w Krakowie. Przytoczymy tu tekst tego pisma: „W związku z ustnym porozumieniem z Zarządem Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych w Krakowie zezwalam na uruchomienie Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy Towarzystwie Uniwersytetów Robotniczych w Krakowie na zasadach zawartych w projekcie statutu złożonego Ministerstwu. Równocześnie wyrażam zgodę na tymczasowe powierzenie obowiązków Dyrektora Wyższej Szkoły Nauk Społecznych profesorowi Doktorowi Kazimierzowi Dobrowolskiemu do czasu przedstawienia formalnego wniosku w tej sprawie przez Kuratorium Szkoły. Sprawa zatwierdzenia statutu Szkoły zostanie załatwiona oddzielnym pismem. Podsekretarz Stanu. Władysław Bienkowski”.

¹¹ S. Mauersberg, *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego...*, s. 37–38.

¹² Archiwum UJ, zespół Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, sygn. WSNS 58, programy nauczania; sygn. WSNS 7, pismo do Min. Oświaty z 8 X 1945.

¹³ „Dziennik Polski” z 17 I 1947 r.

¹⁴ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, spuścizna K. Dobrowolskiego, rękopis przemówienia K. Dobrowolskiego wygłoszonego na otwarciu szkoły.

¹⁵ Archiwum UJ, sygn. WSNS 9, Sprawozdanie z działalności WSNS za r. 1946 i pierwszy trymestr 1946/47, s. 4. Z kolei w notatce opublikowanej w „Wiedzy i Życiu” (1946, nr 3, s. 286) czytamy, że „W pierwszym roku swej działalności Wyższa Szkoła Nauk Społecznych liczy 633 słuchaczy, w tej liczbie 457 słuchaczy mających maturę licealną, względnie odpowiadających warunkom przyjęcia na wyższe uczelnie, oraz 176 słuchaczy przyjętych warunkowo, tzn. zobowiązanych do złożenia w toku studiów specjalnego egzaminu uzupełniającego”.

100 kandydatów, a w ciągu 10 dni liczba ich wzrosła do 400-tu. Szkoła zdała egzamin celowości swego istnienia¹⁶. A katowicka „Trybuna Robotnicza”, zawiadamiając o otwarciu szkoły, pisała nawet: „Projektowane jest przenoszenie służbowe do Krakowa tych słuchaczy, którzy pracują w fabrykach lub urzędach na prowincji”¹⁷. Wykłady odbywały się początkowo w sali wykładowej TUR przy ul. Garbarskiej 1. W czerwcu 1946 r. szkoła została przeniesiona do — będącego pod zarządkiem TUR — gmachu przy ul. św. Marka 37¹⁸.

Szkoła finansowana była przez Zarząd Wojewódzki TUR, ale zarządzeniem Zarządu Głównego z 21 grudnia 1946 roku WSNS została zaliczona do rzędu placówek autonomicznych. W myśl tego zarządzenia poczynając od 1 stycznia 1947 roku finansowanie szkoły wyłączono z kompetencji Zarządu Wojewódzkiego i zostało przejęte przez Zarząd Główny Towarzystwa. Zarząd Wojewódzki miał jedynie obserwować gospodarkę WSNS i informować Zarząd Główny o dostrzeżonych uchybieniach „wszakże bez prawa ingerencji i wydawania poleceń”¹⁹. W ślad za zarządzeniem ZG TUR Zarząd Wojewódzki podjął decyzję o przekazaniu administracji budynkiem przy ul. św. Marka 37 dyrekcji szkoły, z wyłączeniem lokali na trzecim i czwartym piętrze, które pozostawił do własnej dyspozycji²⁰. Zarząd Wojewódzki zezwalał również na wynajmowanie tam sal wykładowych. I tak na okres od 1 VIII 1946 do 31 VII 1947 r. wydał zgodę na użytkowanie sal na II piętrze w godz. 7–14.30 przez szkołę zawodową Zjednoczonych Fabryk Maszyn, Kotłów i Wagonów — L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper²¹. W godzinach przedpołudniowych sale wynajmowano także — powstałemu w 1947 r. — Państwowemu Dwuletniemu Koedukacyjnemu Liceum Księgarsko-Bibliotekarskiemu, mieszczącemu się początkowo przy ul. św. Marka 6²².

Przejęcie finansowania przez Zarząd Główny TUR nie oznaczało, że szkoła była utrzymywana wyłącznie z tej subwencji. W 1948 roku na utrzymanie szkoły składały się subwencje: TUR — 500.000 zł, Ministerstwa Oświaty — 400.000 zł oraz Prezydium Rady Ministrów — 200.000 zł miesięcznie. Subwencje te, dające łącznie kwotę 1.100.000 zł miesięcznie, nie pozwalały jednak na zaspokojenie podstawowych potrzeb WSNS, mimo niskich płac i oszczędnej gospodarki przyznanymi funduszami, wskutek czego powstały długi wynoszące za rok 1948 — 1.389.165,10 zł. Wobec postawienia w stan likwidacji TUR z końcem 1948 roku dalsze funkcjonowanie szkoły uzależnione było od dotacji Ministerstwa Oświaty i Prezydium Rady Ministrów. Ministerstwo Oświaty zdecydowało się dotować szkołę kwotą 1.000.000 zł miesięcznie, co nie rozwiązywało jednak jej problemów finansowych. W tej sytuacji dyrekcja szkoły wystąpiła do Prezydium Rady Ministrów o subwencję w wysokości 600.000 zł miesięcznie, „gdyż

¹⁶ „Naprzód” z 13 III 1946 r.

¹⁷ „Trybuna Robotnicza” z 12 II 1946 r.

¹⁸ Budynek ten należał przed wojną do Mariana Dąbrowskiego (1878–1958), założyciela, redaktora naczelnego i wydawcy „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”, który wyjechał tuż przed wojną za granicę i pozostał na emigracji. Dąbrowski wystąpił zresztą do sądu o odzyskanie budynku, w którym mieściła się szkoła.

¹⁹ Archiwum UJ, sygn. WSNS 125, pismo Zarządu Woj. TUR z 31 XII 1946.

²⁰ Archiwum UJ, sygn. WSNS 7, pismo z 6 VIII 1946 do Ministerstwa Oświaty; pismo z 1 VI 1951 bez adresata; Archiwum UJ, sygn. WSNS 125, pismo ZW TUR 31 XII 1946 do dyrekcji WSNS.

²¹ Archiwum UJ, sygn. WSNS 125, pismo ZW TUR do Zjednoczenia Przemysłu Kotlarskiego w Krakowie z 6 VIII 1946.

²² „Dziennik Polski” z 28 VI 1948 r.

sama tylko subwencja Ministerstwa Oświaty nie pozwoliłaby na utrzymanie uczelni²³. Subwencje z obu tych źródeł pozwoliły na dalsze funkcjonowanie szkoły.

Ogólne kierownictwo WSNS sprawował dr Kazimierz Dobrowolski, profesor UJ, jego zastępcą był dr Witold Krzyżanowski, profesor UJ, a kierownikiem administracyjnym — dr Stefan Białas²⁴, wówczas wizytator Wydziału Oświaty Dorosłych w Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego. Nadzór nad działalnością szkoły sprawowało kuratorium, którego przewodniczącym był Alfred Krygier²⁵, a członkami: dr Włodzimierz Sokorski — przedstawiciel Komisji Centralnej Związków Zawodowych, dr Józef Sieradzki i dr Włodzimierz Wrona²⁶, wiceprzewodniczący Zarządu Wojewódzkiego TUR²⁷. Dwaj ostatni byli delegatami Zarządu Wojewódzkiego TUR, zaproponowanymi zresztą na te stanowiska przez Zarząd Główny TUR. W skład Kuratorium miał również wchodzić przedstawiciel Uniwersytetu Jagiellońskiego, jednak do czasu pierwszego posiedzenia tego ciała społecznego, czyli do 1 marca 1947 roku, nie został on mianowany²⁸.

Pierwszy skład kadry wykładowców liczył trzynaście osób. Byli to: dr Rajmund Buławski²⁹ (statystyka), dr Helena Miller-Csorba³⁰ (socjologia), dr Maria Dobrowolska³¹, ówczesna dyrektorka VII Państwowego Gimnazjum i Liceum w Krakowie (antropogeografia), prof. Konstanty Grzybowski³² (teorie socjalistyczne i nauka o państwie), prof. Witold Krzyżanowski (ekonomia teoretyczna), prof. Stanisław Leszczycki³³ (zarys demografii), prof. Henryk Mościcki³⁴ (historia polityczna XIX i XX w.), dr Kazimierz Pasenkiewicz³⁵, ówczesny wojewoda krakowski (wstęp do filozofii), dr Wacław

²³ Archiwum UJ, sygn. WSNS 125, pismo z 27 IV 1949 dyrekcji WSNS do Prezydium Rady Ministrów.

²⁴ Stefan Białas (1898–1983?), prawnik, w l. 1931–1939 referent w Ministerstwie WRiOP, po 1945 wizytator, naczelnik wydziału, a w l. 1947–1948 kurator Okręgu Szkolnego Krakowskiego, wykładowca WSNS, Studium Przygotowawczego UJ i Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1953–1954 dyrektor administracyjny UJ, 1955–1960 dyrektor administracyjny AGH.

²⁵ Alfred Krygier (1887–1956), prawnik, działacz socjalistyczny (PPS), pracownik Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Przyszłość”, po wojnie członek Krajowej Rady Narodowej, poseł na Sejm Ustawodawczy (1947–1952).

²⁶ Włodzimierz Wrona (1912–1988), matematyk, profesor AGH i Politechniki Warszawskiej, od 1970 w USA, profesor Uniwersytetu Stanowego w Harvard.

²⁷ *Spis Wykładów oraz Skład Osobowy. III rok akademicki 1947/48*, Kraków 1947, s. 16.

²⁸ Archiwum UJ, sygn. WSNS 125, pismo ZG TUR z 21 II 1947 do Zarządu Wojewódzkiego TUR.

²⁹ Rajmund Buławski (1892–1947), docent UJ, wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego, pracownik GUS, w 1947 r. dyrektor Biura Studiów Osadniczo-Przemieszanych.

³⁰ Helena Miller-Csorba, socjolog, uczennica Floriana Znanieckiego, współpracowniczka prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego, żona historyka i malarza Tibora Csorby.

³¹ Maria Dobrowolska (1895–1984), geograf, w l. 1949–1967 kierownik katedry geografii ekonomicznej WSP w Krakowie i jej profesor, żona prof. Kazimierza Dobrowolskiego.

³² Konstanty Grzybowski (1901–1970), prawnik, historyk prawa, profesor UJ, członek-korespondent PAN.

³³ Stanisław Leszczycki (1907–1996), geograf, w l. 1945–1948 profesor UJ, od 1948 profesor, organizator i kierownik Instytutu Geografii UW, członek PAN.

³⁴ Henryk S. Mościcki (1881–1952), historyk, profesor UW i UJ, członek PAU.

³⁵ Kazimierz Pasenkiewicz (1897–1995), filozof, logik, w l. 1945–1951 wojewoda krakowski, wykładowca WSP w Krakowie i Katowicach, organizator Katedry Logiki w UJ w 1951 r., profesor UJ. Jacek K. Kabziński tak pisał we wspomnieniu o profesorze „W r. 1945 był wojewodą pomorskim, a następnie, do r. 1951, wojewodą krakowskim. W tym czasie zetknął się z wieloma, jak to się zwykle mawiać, osobistościami życia społeczno-politycznego. Nie wszedł jednak na stałe do elity władzy. Wymagałoby to brania wielu zakrętów historii i porzucenia swej prostopadłej drogi życiowej. Na to jednak Profesor był za uczciwy i prawy.” (*Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Filozoficznego*, Kraków 2000, s. 293).

Skrzywan³⁶ (metody statystyczne), dr Józef Sieradzki³⁷ (dzieje ruchów społecznych), dr Jan Czarkowski³⁸ (ekonomia polityczna i historia doktryn ekonomicznych), dr Stanisław Orsini-Rosenberg, asystent UJ (wstęp do socjalizmu), dr Stefan Białas (historia doktryn politycznych)³⁹.

Zgodnie ze Statutem WSNS, opublikowanym w grudniu 1946 roku, słuchacze dzielili się na zwyczajnych i wolnych. Słuchaczami zwyczajnymi mogli zostać absolwenci szkół średnich, słuchaczami wolnymi mogli natomiast być „pracownicy administracji państwowej i samorządowej oraz osoby skierowane przez związki zawodowe, organizacje polityczne, instytucje oświatowe, gospodarcze i społeczne, po uprzednim złożeniu egzaminu wstępnego, który ma wykazać odpowiednie przygotowanie umysłowe, uzyskane w pracy samodzielnej”⁴⁰. Słuchacze wolni (nadzwyczajni) mogli zostać zwyczajnymi pod warunkiem zdania w ciągu studiów odpowiednich egzaminów⁴¹. Na drugi rok studiów mogli być przyjęci studenci, którzy ukończyli pierwszy rok WSNS oraz studenci III i IV roku innych wyższych uczelni, w szczególności wydziałów prawnych i humanistycznych oraz Wyższych Studiów Handlowych. Studenci z innych uczelni zobowiązani byli w ciągu drugiego roku studiów w WSNS zaliczyć pewne przedmioty z pierwszego roku studiów na tej uczelni⁴².

Rok 1946 był okresem krystalizowania się struktury szkoły — liczby wydziałów i ich nazw. Z uwagi na dużą liczbę słuchaczy na pierwszym, ogólnym roku studiów oraz w wyniku przeprowadzonej ankiety dyrekcja szkoły zamierzała uruchomić następujące wydziały: społeczno-ekonomiczny, dziennikarski i oświatowo-biblioteczarski⁴³. WSNS ukształtowała się ostatecznie jako trzyletnia uczelnia wyższa kształcąca pracowników społecznych i kulturalno-oświatowych. Rok pierwszy studiów miał charakter studiów ogólnych, wprowadzających i stanowił podbudowę teoretyczną dla dalszej nauki na trzech wydziałach: społeczno-samorządowym, bibliotekarsko-oświatowym i dziennikarskim. Zadaniem Wydziału Społeczno-Samorządowego było kształcenie pracowników samorządowych, związków zawodowych, związków samopomocowych i innych tego typu instytucji publicznych oraz pracowników opieki społecznej i inspektorów społecznych w zakładach przemysłowych. Wydział Bibliotekarsko-Oświatowy miał kształcić bibliotekarzy bibliotek publicznych i oświatowych oraz organizatorów życia kulturalnego (kierowników świetlic, instruktorów oświaty pozaszkolnej, instruktorów wczasów robotniczych). Miało się to przyczynić do zagęszczenia sieci bibliotek i świetlic w kraju i obsadzenia tych placówek wzorowymi kierownikami, a tym samym „podniesienia kul-

³⁶ Wacław Skrzywan (1898–1956), statystyk, kierownik Katedry Statystyki UJ, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego.

³⁷ Józef Sieradzki (1900–1960), historyk, publicysta, profesor UJ.

³⁸ Jan Czarkowski (1919–1995), ekonomista, profesor UJ.

³⁹ Archiwum Państwowe Kraków, zespół TUR nr 3 k. 173. S. Mauersberg, *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego...*, s. 143.

⁴⁰ Statut Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Krakowie, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty* 1946, nr 12, poz. 394.

⁴¹ *Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Krakowie. Podstawowe informacje i program studiów*, Kraków 1946 (mszps) s. 3; czytamy tam m.in. „Warunkiem uzwyczajnienia się słuchacza nadzwyczajnego jest zdanie w ciągu studiów odpowiednich egzaminów. Celem uzwyczajnienia się słuchaczy nadzwyczajnych WSNS planuje zorganizowanie specjalnych kursów dokształcających”.

⁴² „Echo Krakowa” z 23 XI 1946 r.

⁴³ *Z działalności Wyższej Szkoły Nauk Społecznych*, „Wiedza i Życie” 1946, nr 3, s. 286.

turalnego poziomu szerokich mas robotniczych i chłopskich⁴⁴. Wydział Dziennikarski miał kształcić zawodowych dziennikarzy i publicystów oraz pracowników instytucji publicznych „ingerujących w dziedzinę prasową z tytułu swych obowiązków urzędowych (np. referentów prasowych przy urzędach państwowych)”⁴⁵. Z otwarciem tego wydziału wiązano duże nadzieje. „Dziennik Polski” w zapowiedzi otwarcia szkoły tak pisał:

Studia na wydziale dziennikarskim dają całokształt fachowej wiedzy dziennikarskiej z uwzględnieniem techniki drukarskiej, oraz szeroki zakres wiadomości z dziedziny socjologii, geografii politycznej i gospodarczej, prawodawstwa jak też współczesnego życia Polski. W ramach studiów organizowane będą obowiązkowe wycieczki do zakładów graficznych oraz redakcji i administracji dzienników⁴⁶.

Wyższa Szkoła Nauk Społecznych stawiała sobie ponadto ambitne plany organizowania badań naukowych. W tym celu zorganizowano Instytut Badań Gospodarczych, Samorządowych i Społecznych, mający się zajmować współczesnymi procesami gospodarczymi, kulturalnymi i społecznymi, których „gruntowne i obiektywne poznanie stwarza podstawę pod racjonalną i skuteczną politykę we wspomnianych odcinkach życia”⁴⁷.

Kierownikiem Wydziału Społeczno-Samorządowego był prof. dr Witold Krzyżanowski, kierownikiem Wydziału Oświatowo-Bibliotekarskiego — doc. dr Adam Bar, a kierownikami Wydziału Dziennikarskiego — prof. dr Stefan M. Grzybowski i red. Stanisław Witold Balicki⁴⁸. Rok akademicki trwał 30 tygodni i był podzielony na trymestry, po 10 tygodni każdy. Początek i koniec roku oraz poszczególnych trymestrów odpowiadał podziałowi na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zajęcia odbywały się codziennie w godzinach od 17.00 do 21.00, jednak niektóre lekcje języków obcych mogły rozpoczynać się o godz. 16.10 i o godz. 20.20. Obok wykładów obowiązkowych przewidywano „wykłady nadobowiązkowe publiczne z dziedziny ważnych zagadnień bieżącego życia, przeznaczone zarówno dla studentów WSNS, jak też dla gości z zewnątrz”⁴⁹. Dużą rolę w programie nauczania uczelni odgrywały ćwiczenia i seminaria. Do planu studiów wchodziły też systematyczne wycieczki terenowe do zakładów pracy, spotkania ze środowiskiem robotniczym i wiejskim. Pierwsza taka wycieczka zorganizowana została do garbarni na Ludwinowie w Krakowie⁵⁰.

⁴⁴ *Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Krakowie. Podstawowe informacje i Program studiów*, Kraków 1946, s. 2.

⁴⁵ *Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Krakowie*, „Wiedza i Życie” 1947, nr 1–2, s. 197.

⁴⁶ „Dziennik Polski” z 2 II 1946 r.

⁴⁷ *Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Krakowie*, „Wiedza i Życie” 1947, nr 1–2, s. 198.

⁴⁸ *Spis wykładów oraz Skład Osobowy. III rok akademicki 1947/48*, Kraków 1947, s. 16; S.W. Balicki (1909–1978) był jednym z inicjatorów powołania „Dziennika Polskiego”, a od 1 września 1945 do 29 października 1950 r. jego redaktorem naczelnym; publicysta, dyrektor i kierownik literacki teatrów w Krakowie i Warszawie, w l. 1951–1954 członek zespołu redakcyjnego czasopisma „Teatr”.

⁴⁹ *Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Krakowie. Podstawowe informacje i Program studiów*, Kraków 1946, s. 3; *Spis wykładów oraz Skład Osobowy. III rok akademicki 1947/48*, Kraków 1947, s. 10, 18.

⁵⁰ *Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Krakowie*, „Wiedza i Życie” 1947, nr 5, s. 488.

PROGRAMY NAUCZANIA

W roku 1947/48 ukształtował się pełny trzyletni cykl kształcenia. Program nauczania dla poszczególnych lat studiów był bardzo obszerny. Na roku pierwszym, wspólnym dla wszystkich wydziałów, wykładano ekonomię (180 godzin), historię, teorię i praktykę socjalizmu (230), socjologię i socjografię (80), filozofię i psychologię (60), historię i kulturę słowiańską (50), antropogeografię (60), organizację i kierownictwo (30), statystykę (30).

Dla Wydziału Społeczno-Samorządowego przewidziano w cyklu dwuletnim następujący plan wykładów i zajęć obowiązkowych: historia, teoria i praktyka socjalizmu (90 godzin), socjologia i socjografia (120), historia i kultura słowiańska (30), antropogeografia (80), polityka społeczna i prawo pracy (150), nauka administracji i prawo administracyjne (120), nauka o samorządzie i prawo samorządowe (150), nauka skarbowości i prawo skarbowe (130), teoria prawa i prawo sądowe (60), nauka o spółdzielczości (100), reklama i propaganda (20), organizacja i kierownictwo (110), higiena społeczna (60), statystyka (40), nauka wymowy (30), języki obce (120) oraz dodatkowo 30 godzin zastrzeżono do dyspozycji dyrekcji Szkoły.

Na Wydziale Oświatowo-Bibliotekarskim w ciągu dwóch lat studiów wykładano: historię, teorię i praktykę socjalizmu (120 godzin), socjologię i socjografię (60), filozofię i psychologię (30), historię i kulturę słowiańską (90), antropogeografię (110), politykę społeczną (140), naukę o spółdzielczości (60), oświatę dorosłych (270), pedagogikę (60), księgoznawstwo (40), bibliotekoznawstwo (130), prasę współczesną (30), etnografię (30), literaturę polską (60), higienę społeczną (60), naukę wymowy (30), języki obce (120).

Z kolei studenci Wydziału Dziennikarskiego zobowiązani byli do zaliczenia następujących przedmiotów: historia, teoria i praktyka socjalizmu (90 godzin), socjologia i socjografia (130), historia i kultura słowiańska (90), antropogeografia (120), organizacja stosunków międzynarodowych (60), polityka społeczna (70), teoria prawa i prawo sądowe (80), dziennikarstwo (290), grafika i technika drukarska (60), literatura polska (120), reklama i propaganda (90), języki obce (240)⁵¹. Na wszystkich wydziałach przedmiotem, na który przeznaczano najwięcej godzin wykładowych, była „historia, teoria i praktyka socjalizmu”. Dla Wydziału Społeczno-Samorządowego i Dziennikarskiego było to po 320 godzin w okresie trzyletnich studiów, a dla Wydziału Oświatowo-Bibliotekarskiego nawet 350 godzin.

W roku 1946/47 studiowało łącznie 979 słuchaczy, z czego na I roku (ogólnym) — 618 studentów, natomiast na II roku studiowało: na Wydziale Bibliotekarsko-Oświatowym — 41, na Dziennikarskim — 162, na Społeczno-Samorządowym — 158 studentów. W następnym roku akademickim (1947/48) pierwszy rok nauki rozpoczęło 977 studentów, na II roku studiowało: na Wydziale Bibliotekarsko-Oświatowym — 43, na Dziennikarskim — 218, na Społeczno-Samorządowym — 164 studentów, a na III roku studiów: na Wydziale Bibliotekarsko-Oświatowym — 18, na Dziennikarskim — 53, natomiast na Społeczno-Samorządowym — 47 studentów. Ogółem studiowało wówczas 1520 słuchaczy.

W roku 1948/49 na pierwszy rok nauki przyjęto 575 słuchaczy, na II rok studiów przeszło odpowiednio: na Wydział Bibliotekarsko-Oświatowy — 117, na Społeczno-

⁵¹ *Spis wykładów oraz Skład Osobowy. III rok akademicki 1947/48*, Kraków 1947, s. 10–12.

-Samorządowy — 296, na Studium Dziennikarskie⁵² — 188, natomiast na III rok odpowiednio: na Wydział Bibliotekarsko-Oświatowy — 29, na Wydział Społeczno-Samorządowy — 79 oraz na Studium Dziennikarskie — 113. Ogółem studiowało wówczas 1397 osób, w tym 1191 studentów i 206 wolnych słuchaczy⁵³.

PRZEŁOMOWY ROK 1948

W dalszym ciągu nie została załatwiona kwestia praw akademickich szkoły oraz wzoru dyplomu dla tych studentów, którzy już w roku 1948 kończyli studia. W związku z tym zarząd szkoły skierował w lipcu 1948 roku pismo w tej sprawie do Zarządu Głównego TUR w Warszawie, z kopią do wiceministra Włodzimierza Sokorskiego, jednocześnie — od połowy 1947 roku — prezesa TUR. W piśmie proponowano:

Gdyby postulat naszej Uczelni — aby uzyskała ona charakter wyższej szkoły zawodowej z tym, że studenci pragnący po ukończeniu trzech lat uzyskać stopień naukowy magistra musieliby studiować jeszcze czwarty rok na WSNS i pisać pracę magisterską — był w tej chwili trudny do urzeczywistnienia w całości, prosilibyśmy o interwencję idącą po linii następującego rozwiązania. Polegałoby ono na tym, że WSNS otrzymuje na razie prawa wyższej szkoły zawodowej z tytułem inżyniera społecznego dla absolwentów trzeciego roku, co jednak nie przesądziłoby nadania WSNS w bliskim czasie praw akademickich (przynajmniej częściowych to jest prawa nadawania stopnia magistra)⁵⁴.

Tymczasem nasilające się w połowie 1948 roku pogłoski o rychłej likwidacji TUR wywołały duże zaniepokojenie w oddziałach terenowych. Zarząd Główny starał się uspokoić atmosferę, ale ostatecznie w instrukcji z 15 listopada 1948 r. dla oddziałów terenowych Towarzystwa, podpisanej przez W. Sokorskiego i K. Wojciechowskiego, zawiadomiono, że na mocy uchwały Rady Ministrów z 13 listopada 1948 r. TUR ulega likwidacji z dniem 1 stycznia 1949 r.⁵⁵ Dobrą ilustracją zmiany poglądów na działalność TUR jest referat Henryka Jabłońskiego wygłoszony na naradzie oświatowej Polskiej Partii Socjalistycznej 1 listopada 1948 r. Jabłoński mówił m.in.:

Prowadzenie wszelkiego rodzaju szkół, nie różniących się od podobnych placówek państwowych, przez organizacje społeczne, jak TUR (gimnazja dla dorosłych), za pieniądze państwowe jest na ogół, z małymi wyjątkami, niecelowe. Utrzymanie tych szkół jest droższe niż odpowiednich szkół państwowych. Wymienione organizacje nie-

⁵² W 1948 r. w miejsce wydziału dziennikarskiego zorganizowano studium dziennikarskie, na które dokonywano naboru spośród studentów wyższych lat lub absolwentów innych kierunków.

⁵³ Archiwum UJ, sygn. WSNS 12, statystyka szkoły. Inne dane dotyczące roku 1947/48 podaje wydawnictwo *Szkolnictwo w r. szk. 1947/48 w liczbach tymczasowych*, Warszawa 1948, z. 7, gdzie na s. 20 (tab. 4) znajdujemy m.in. takie dane — WSNS liczyła ogółem 1398 słuchaczy, z tego na I roku — 772, na II — 463, na III — 163. Rok I nazwany został Wydziałem Ogólnym, a na Wydz. Bibliotekarsko-Oświatowym studiowało ogółem 76 słuchaczy — na II roku 45, na III — 31, na Wydz. Dziennikarskim odpowiednio 243 i 63, a na Społeczno-Samorządowym — 175 i 69. Spośród 772 przyjętych na I rok 567 przyjęto bez egzaminu, a 205 — po egzaminie. Spośród kandydatów skierowanych do Szkoły przez komisje weryfikacyjną przyjęto na I rok 308, a spośród kandydatów z maturą — 413; ponadto przyjęto 51 chętnych kontynuujących studia wyższe. (tamże, s. 40, tab. 10).

⁵⁴ Archiwum UJ, sygn. WSNS 7, pismo z dn. 12 lipca 1948 r. do ZG TUR.

⁵⁵ S. Mauersberg, *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego...*, s. 184–185.

potrzebnie rozbudowują aparat administracyjny i wizytatorski. Stąd zbędne dublowanie pracy⁵⁶.

Likwidacja TUR spowodowała zaprzestanie finansowania szkoły przez tę organizację, a tym samym warunki funkcjonowania Wyższej Szkoły Nauk Społecznych uległy dalszemu pogorszeniu. Zarząd WSNS, zdając sobie sprawę z zagrożenia dla samodzielnego bytu szkoły, w piśmie do Departamentu IV Nauki i Szkół Wyższych Ministerstwa Oświaty ze stycznia 1949 roku sugerował jej upaństwowienie, pisząc:

W związku z rozwiązaniem Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego za najkorzystniejsze dla Wyższej Szkoły Nauk Społecznych uważamy jej upaństwowienie, w razie zaś trudności upaństwowienia w najbliższym czasie najbardziej realnym i praktycznym rozwiązaniem wydaje się powiązanie Wyższej Szkoły Nauk Społecznych z Uniwersytetem Jagiellońskim w charakterze autonomicznej jednostki reprezentującej typ wyższej szkoły zawodowej, wykazującej w r. 1948/49 1427 zapisanych studentów, utrzymywanej zaś z subwencji państwowych. Rozwiązanie to (...) wydaje się nam najłatwiejszym do urzeczywistnienia jako prowizoryczne do czasu definitywnego unormowania prawnej i materialnej sytuacji Wyższej Szkoły Nauk Społecznych⁵⁷.

By zapewnić szkole ciągłość działania i podstawy finansowe środowisko krakowskie zdecydowało się powołać Towarzystwo Wyższej Szkoły Nauk Społecznych. Dopiero jednak 12 maja 1949 roku grupa inicjatywna wystosowała pismo do Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie o zarejestrowanie takiego stowarzyszenia. Towarzystwo zarejestrowano 28 czerwca tegoż roku i już w tym samym dniu odbyło się pierwsze zebranie członków. Wśród członków-założycieli byli m.in. dr Kazimierz Pasenkiewicz — ówczesny wojewoda krakowski, Ignacy Klimaszewski — wiceminister oświaty, Kazimierz Legomski — I sekretarz KM PZPR, Władysław Wójcik — przewodniczący MRN, Henryk Dobrowolski — prezydent miasta, prof. Teodor Marchlewski — rektor UJ, dr Wincenty Danek — kurator Okręgu Szkolnego Krakowskiego. WSNS reprezentowali — prof. Józef Sieradzki i prof. Kazimierz Dobrowolski — dyrektor szkoły. Na zebraniu tym ukonstytuował się zarząd Towarzystwa; prezesem został dr Kazimierz Pasenkiewicz, a wiceprezesami: Ignacy Klimaszewski, Zofia Zemankowa i Franciszek Grocholowski. Na sekretarza powołano dr. Jerzego Siekluckiego, a na skarbnika — dr. Kazimierza Nowaka. Członkami zarządu byli ponadto: dr Stefan Białas, prof. dr Stefan Grzybowski, prof. dr Teodor Marchlewski (rektor UJ), Władysław Wójcik, red. Aleksander Mostowicz, dr Aleksander Słapa. Delegatem WSNS został prof. dr Kazimierz Dobrowolski⁵⁸.

Statut Towarzystwa przewidywał m.in. w artykule 5 szerzenie oświaty w dziedzinie nauk społecznych oraz zapewnienie młodzieży, zwłaszcza pracującej zawodowo, dostępu do wyższych studiów w dziedzinie nauk społecznych. Według Statutu cel ten Towarzystwo realizowało przez prowadzenie Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, sprawowanie stałej opieki nad rozwojem szkoły i poziomem nauczania, nadzoru nad sprawami studentów i wolnych słuchaczy, a przede wszystkim „wyjednywanie u władz

⁵⁶ H. Jabłoński, *Polityka oświatowa w Polsce Ludowej*, „Wiedza i Życie” 1948, nr 12, s. 1067.

⁵⁷ Archiwum UJ, sygn. WSNS 7, pismo z dnia 15 stycznia 1949 do Departamentu IV Ministerstwa Oświaty.

⁵⁸ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126; pismo z 12 maja 1949 r. o rejestrację Towarzystwa; sprawozdanie z zebrania założycieli Towarzystwa w dniu 28 czerwca 1949 r. S. Mauersberg twierdzi, że WSNS została przejęta przez Ministerstwo Oświaty (S. Mauersberg, *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego...*, s. 146).

rządowych i samorządowych, instytucji i organizacji społecznych i gospodarczych oraz osób prywatnych dostatecznych środków materialnych koniecznych dla utrzymania i rozwoju szkoły⁵⁹.

Zarząd Towarzystwa był naciskany przez likwidatora TUR, adwokata Juliusza Ziembickiego, wcześniej od września 1947 do lutego 1948 r. sekretarza ZG TUR, o przyspieszenie terminu przejęcia szkoły. Ziembicki pisał do Pasenkiewicza: „jeżeli do dnia 31 sierpnia 1949 r. nie zostanie uczelnia przejęta, ze względów formalno-prawnych z dn. 1 września 1949 r. przystąpimy do jej likwidacji”⁶⁰. W imieniu likwidowanego TUR do przekazania uczelni upoważniony był dr Stefan Białas. Ostatecznie protokół zdawczo-odbiorczy szkoły zatwierdził likwidator TUR 9 sierpnia 1949 roku. Mimo formalnego przejęcia szkoły Towarzystwo WSNS nie otrzymywało dotacji na jej utrzymanie. Subwencję, w formie miesięcznych rat, otrzymywała bezpośrednio dyrekcja szkoły z budżetu Ministerstwa Oświaty⁶¹.

W związku z reformą szkolnictwa wyższego los WSNS był jednak nadal niepewny. Rozpatrywano dwie koncepcje — upaństwowienie szkoły i utrzymanie jej jako instytucji samodzielnej lub włączenie szkoły w struktury Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ministerstwo Oświaty skłaniało się ku temu drugiemu rozwiązaniu. Z kolei KC PZPR przywiązywał „wielką wagę do organizacji studiów dziennikarskich i w związku z tym istniał projekt wyłączenia z WSNS studium dziennikarskiego i połączenia go z UJ”⁶². Z tego względu, na wniosek prof. Dobrowolskiego, Zarząd Towarzystwa zdecydował się na następujące rozwiązanie — wystąpienie do Ministerstwa Oświaty o upaństwowienie szkoły jako samodzielnej jednostki, a gdyby Ministerstwo wniosku tego nie uwzględniło — wnieść o połączenie WSNS z UJ z zachowaniem autonomii jako wydział nauk społecznych dzielący się na oddziały: administracyjno-samorządowy, dziennikarski i bibliotekarsko-oświatowy⁶³.

Jeszcze przed przejęciem przez Towarzystwo WSNS, bo w kwietniu 1949 r., szkoła otrzymała nowy statut tymczasowy. Dawał on absolwentom uczelni uprawnienia identyczne z uprawnieniami odpowiednich państwowych wyższych szkół zawodowych. Ponadto umożliwiono absolwentom szkoły uzyskanie tytułu magistra nauk politycznych poprzez kontynuowanie studiów na IV roku Wydziału Społeczno-Politycznego Akademii Nauk Politycznych w Warszawie⁶⁴. By zadośćuczynić zapisom nowego statutu szkoły przeorganizowano ją od początku roku akademickiego 1949/50. Zgodnie ze statutem, w miejsce poprzednich, utworzono Wydziały: Administracyjno-Samorządowy i Społeczno-Oświatowy oraz Studium Dziennikarskie. Jak jednak czytamy w jednej z notatek „już z początkiem II trymestru [1949/50] musiała nastąpić dalsza reorganizacja na żądanie pewnych czynników. W związku z tą reorganizacją wyłączono Studium Dziennikarskie wprowadzając szereg nowych przedmiotów oraz angażując nowych wykładowców”⁶⁵. Tak więc odtąd WSNS funkcjonowała jako uczelnia dwuwydziałowa.

⁵⁹ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126; Statut Towarzystwa Wyższej Szkoły Nauk Społecznych.

⁶⁰ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126; pismo ZG TUR w likwidacji z dnia 14 lipca 1949 r.

⁶¹ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126, pismo Towarzystwa WSNS do Urzędu Skarbowego z 22 III 1950.

⁶² Archiwum UJ, sygn. WSNS 126, protokół zebrania Zarządu Towarzystwa WSNS z 3 XII 1949.

⁶³ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126; protokół zebrania Zarządu Towarzystwa WSNS z 3 XII 1949.

⁶⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 23 kwietnia 1949 r. w sprawie tymczasowego częściowego statutu oraz programu i porządku studiów w Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Krakowie. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty 1949, nr 7, poz. 115.

⁶⁵ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126, opracowanie bez daty i adresata.

To jednak nie był koniec kłopotów szkoły związanych z przystosowywaniem do założeń statutu i przyjętego programu nauczania. Nie wszystkie przedmioty tam przewidziane dało się wprowadzić z braku odpowiednich wykładowców. Ponadto z powodu zbyt małej liczby studentów na Wydziale Społeczno-Oświatowym kierunek oświatowy połączono z kierunkiem bibliotekarskim.

Mimo pewnych perturbacji z wykonaniem zapisów statutu i zawirowań co do dalszych losów szkoły, na rok 1949/50 przyjęto łącznie na wszystkie wydziały 1051 studentów, w tym około 80% było pochodzenia robotniczego, chłopskiego lub inteligencji pracującej. Na I roku studiowało 539, na II roku — 278, a na III roku — 234 studentów. Według wydziałów rozkład był następujący: Administracyjno-Samorządowy — 732, Społeczno-Oświatowy — 228, Studium Dziennikarskie — 354, w tym około 250 studiujących równoległe na innych wydziałach. W porównaniu do roku poprzedniego studiujących było o około 300 mniej. Spadek liczby studentów przypisywano z jednej strony dokładnej selekcji przeprowadzonej przy egzaminach wstępnych, z drugiej — nie uregulowanej sytuacji prawnej uczelni. Grono nauczycielskie składało się z 62 wykładowców, rekrutowanych w większości spośród profesorów, docentów i lektorów UJ. Obowiązki asystentów powierzano też tym studentom własnej uczelni, którzy wykazywali się predyspozycjami do pracy naukowej. W związku z tym, że Ministerstwo Oświaty przysłało w trakcie roku 1949/50 instrukcję w sprawie podniesienia sprawności nauczania, nałożono na dziekanów obowiązek otoczenia specjalną opieką pracy dydaktycznej na wydziale przez nich kierowanym. Po każdej sesji egzaminacyjnej mieli oni składać krótkie sprawozdanie z wyników egzaminów oraz przedstawić środki przedsięwzięte w celu podniesienia sprawności nauczania. Dla zaostrzenia kontroli frekwencji studentów na wykładach i ćwiczeniach wprowadzono listy obecności, a wobec opuszczających zajęcia wprowadzono rygory, takie jak wstrzymanie przyznanych stypendiów i skreślenie z listy wpisanych na ćwiczenia, co w konsekwencji mogło doprowadzić do niezaliczenia roku. W wyniku tych zabiegów frekwencja się znacznie poprawiła. Wprowadzono też rejestrację studentów drugiego i trzeciego roku oraz tych absolwentów szkoły, którzy nie uzyskali dyplomu. Aby umożliwić tym ostatnim złożenie egzaminu dyplomowego wyznaczono odpowiednie terminy, a ponadto zorganizowano repetycje z przedmiotów egzaminu dyplomowego. Na Wydziale Społeczno-Oświatowym słuchacze sekcji oświatowej zdawali egzamin dyplomowy z następujących przedmiotów: polityka społeczna, historia doktryn politycznych oraz oświata dorosłych. Studenci sekcji bibliotekarskiej zdawali egzamin dyplomowy z zasad bibliotekarstwa, polityki społecznej oraz związków zawodowych.

Na wyraźne polecenie Ministerstwa Oświaty wprowadzono w roku 1949/50 opłatę od studentów po 500 zł miesięcznie na pokrycie wydatków związanych z utrzymaniem biblioteki szkoły oraz zakup pomocy naukowych. W ciągu tego roku akademickiego zakupiono do biblioteki 1440 książek, tak więc w 1950 r. jej księgozbiór liczył 6876 pozycji⁶⁶. Szkoła prowadziła też działalność wydawniczą. Już w 1947 r. wydano nakładem WSNS *Historię doktryn politycznych* S. Białasa, a w ramach serii wydawniczej „Biblioteka Wyższej Szkoły Nauk Społecznych T.U.R. w Krakowie” — kilka innych pozycji podręcznikowych, m.in. Stefana Grzybowskiego *Pracownicze związki zawodowe: droga rozwoju* (Kraków 1948) i *Wstęp do nauki polityki społecznej* (Kra-

⁶⁶ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126; sprawozdanie z działalności Towarzystwa WSNS; opracowanie bez daty i adresata.

ków 1948), a także Karola Ostrowskiego *Zasady rachunkowości samorządowej: teoria i prawo pozytywne* (Kraków 1949) i Konstantego Grzybowskiego *Nauka o państwie* (Kraków 1949).

Jeszcze w maju 1950 r. prof. Kazimierz Dobrowolski zgłosił rezygnację ze stanowiska rektora⁶⁷ Wyższej Szkoły Nauk Społecznych. Rezygnacja ta została przyjęta na posiedzeniu zarządu Towarzystwa 10 października 1950 r. Wówczas też podjęto jednoznacznie uchwałę o powierzeniu obowiązków rektora na rok 1950/51 dotychczasowemu prorektorowi szkoły — dr. Stefanowi Białasowi⁶⁸.

LIKWIDACJA SZKOŁY

Ostatecznie w 1950 roku ówczesne Ministerstwo Szkół Wyższych podjęło decyzję o likwidacji Akademii Nauk Politycznych w Warszawie oraz krakowskiej Wyższej Szkoły Nauk Społecznych. W związku z tym ministerstwo poleciło wstrzymanie wpisów na pierwszy rok studiów⁶⁹. Następnie ministerstwo zaleciło umożliwienie studentom, mającym zaliczony pierwszy rok studiów na tych uczelniach, kontynuowanie studiów na wydziałach prawnych i humanistycznych uniwersytetów oraz w wyższych szkołach ekonomicznych (z wyjątkiem Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie). Studenci ci mieli być przyjmowani na drugi rok studiów z tym, że w trakcie roku akademickiego 1950/51 powinni zdać egzaminy obowiązujące studentów pierwszego roku danej uczelni z przedmiotów nie przewidzianych w programach uczelni, z których przeszli⁷⁰. Zamieszanie wokół szkoły i niepewność co do jej dalszych losów spowodowały, że inauguracja nowego roku akademickiego odbyła się z opóźnieniem, bo dopiero 14 października 1950 roku⁷¹. W związku z likwidacją szkoły pozostali w niej na rok 1950/51 tylko studenci trzeciego roku Wydziału Administracyjno-Samorządowego i Społeczno-Oświatowego. Na pierwszym z wydziałów studiowało 74, na drugim — 22 studentów. Studium Dziennikarskie zostało w całości przeniesione do Uniwersytetu Jagiellońskiego jako Sekcja Dziennikarska Wydziału Humanistycznego. Pracownikom administracyjnym wypowiedziano umowy z trzymiesięcznym okresem wypowiedzenia i terminem wygaśnięcia 31 lipca 1951 roku. Wykładowcy, którzy mieli zajęcia cały rok, otrzymali ostatnie uposażenie za sierpień 1951 roku⁷².

⁶⁷ Od 1949 r. prof. Dobrowolski występował jako rektor WSNS, a jego zastępca był prorektorem, zresztą zgodnie z dekretem z 28 X 1947 o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego (Dz. U. 1947, nr 66, poz. 415).

⁶⁸ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126; pismo K. Pasenkiewicza z 28 X 1950 r. do Ministra Szkół Wyższych i Nauki.

⁶⁹ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126; pismo ministra do dyrekcji WSNS z 19 VIII 1950 r. brzmiało następująco: „Potwierdzając wydaną poprzednio decyzję ustną polecam z dniem dzisiejszym wstrzymanie wpisów na I rok studiów w Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Krakowie. Zarządzenie niniejsze obowiązuje od dnia 1 lipca 1950 r. W sprawie studiów na II-gim i III-im roku studiów zostaną wydane oddzielne zarządzenia.”

⁷⁰ Archiwum UJ, sygn. WSNS 7, pismo Ministra Szkół Wyższych i Nauki z dnia 12 IX 1950 r. do rektora WSNS.

⁷¹ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126, protokół zebrania Zarządu Towarzystwa WSNS.

⁷² Archiwum UJ, sygn. WSNS 7, pismo z dnia 19 XII 1950 bez adresu; tamże — pismo z dnia 1 VI 1951 bez adresu.

W okresie istnienia szkoły, tj. w latach 1946–1951, ukończyło ją 879 studentów, z tego Wydział Dziennikarski — 284, Administracyjno-Samorządowy — 476, natomiast Społeczno-Oświatowy — 122 studentów⁷³. Ostatecznie jednak egzamin dyplomowy złożyło 287 studentów, z czego z Wydziału Społeczno-Samorządowego względnie Administracyjno-Samorządowego — 144; z Wydziału Dziennikarskiego — 103, z Wydziału Bibliotekarsko-Oświatowego względnie Społeczno-Oświatowego — 40 studentów⁷⁴. Dyplom nie określał, jaki tytuł zawodowy przysługuje absolwentowi szkoły, precyzując jedynie w dolnej części dokumentu, że mają oni uprawnienia identyczne z uprawnieniami absolwentów odpowiednich państwowych wyższych szkół zawodowych oraz, że po ustaleniu zasad organizacyjnych wynikających z dekretu z 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego, dyplom zostanie wymieniony na inny, zawierający określenie stopnia, jaki przysługiwać będzie absolwentom Wyższej Szkoły Nauk Społecznych. W związku z tym, na podstawie zarządzenia Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego z 21.05.1952 r. (M.P. Nr A-48 poz. 662), Uniwersytet Jagielloński wydał tym osobom, niezależnie od dyplomów wydanych przez WSNS, dyplomy ukończenia studiów wyższych I stopnia. Związane to było z reformą studiów humanistycznych, narzuconą w 1952 roku wszystkim uniwersytetom, a wprowadzającą koncepcję studiów dwustopniowych⁷⁵. Dyplomanci Wydziału Społeczno-Oświatowego, w przeciwieństwie do absolwentów Wydziału Administracyjno-Samorządowego, nie napotykali żadnych trudności w kontynuowaniu studiów magisterskich na Wydziale Społeczno-Filozoficznym UJ⁷⁶. Nie mogli oni jednak tam kontynuować magisterskich studiów bibliotekoznawczych, gdyż do tego wówczas była uprawniona — jako jedyna — Katedra Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Łódzkiego⁷⁷.

Walne zgromadzenie Towarzystwa WSNS podjęło 25 czerwca 1951 roku uchwałę o swym rozwiązaniu. Wówczas podjęto też decyzję o przekazaniu budynku szkoły, mienia ruchomego i zbiorów biblioteki WSNS Uniwersytetowi Jagiellońskiemu⁷⁸.

⁷³ Archiwum UJ, sygn. WSNS 9, sprawozdanie z 13 VI 1951 bez adresata, s. 4.

⁷⁴ Archiwum UJ, sygn. WSNS 16, pismo Komisji Likwidacyjnej Towarzystwa WSNS do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 V 1952.

⁷⁵ Już od 1948/49 r. realizowano reformę studiów, wprowadzającą na większości kierunków dwustopniowy system kształcenia — niższy stopień, zawodowy trwający 6–8 semestrów i wyższy, magisterski — czterosemestralny. Nie było to posunięcie szczęśliwe i po kilku latach eksperyment ten zarzucono (Z. Marciniak, *Szkolnictwo pierwszych lat Polski Ludowej*, „Kwartalnik Historyczny” 1964, nr 2, s. 552).

⁷⁶ Archiwum UJ, sygn. WSNS 16, protokół posiedzenia Komisji Likwidacyjnej z 1 XII 1951.

⁷⁷ H. Więckowska, *Akademickie kształcenie bibliotekarzy. Zarys historyczny*, Warszawa 1979, s. 37.

⁷⁸ Archiwum UJ, sygn. WSNS 126, pismo komisji likwidacyjnej Towarzystwa do Prezydium WRN z 21 VII 1951, sygn. WSNS 16, protokół posiedzenia Komisji Likwidacyjnej z 4 IX 1951; Bibliotekę Studium Naukowo-Badawczego przy WSNS miała przejąć Akademia Górniczo-Hutnicza. Sprawę referował na posiedzeniu Komisji Likwidacyjnej w dniu 9 II 1952 prof. Bolesław Kłąpkowski, były kierownik Studium, który „przedłożył rachunki za (...) czasopisma [z biblioteki Studium], oświadczając, że należność za te rachunki zobowiązała się pokryć AGH pod warunkiem, że otrzyma maszynę do pisania”.

Jerzy Krawczyk

COLLEGE OF SOCIAL SCIENCES OF THE WORKERS' UNIVERSITY ASSOCIATION
IN CRACOW FROM 1946 TO 1951

Summary

In March 1946 the evening College of Social Sciences began its five-year activity in Cracow. The College was established and initially supported by the Workers' University Association, and later also subsidised by the Ministry of Education. The College, offering a three year course of studies, ran classes at three faculties: a faculty training social and self-government workers, a faculty for future employees of educational and cultural institutions and librarians, and a faculty of journalism, which was the most popular. Despite some perturbations regarding the recognition of the academic rights of the College, those of its graduates who passed the final examination, obtained — besides the College certificates — diplomas of graduation of the first degree studies issued by the Jagiellonian University.